

oud broek.nl

DECEMBER 2020

-
- ***Bierstal benoorden de kerk***
  - ***Bloempotkapsel voor 35 cent***
  - ***Vorsten op visite***

Een uitgave van Historische Vereniging Broek in Waterland.

Op de voorpagina:

Bouwval Leeteinde 4 en 6. Later perfect gerestaureerd.

U vindt bij deze oudbroek.nl een Broeker Bijdrage over het kerkelijk leven van 1566-1650.

COLOFON

Het bestuur van Historische Vereniging Oud Broek in Waterland:

Naam	Positie	E-mail	Telefoon
Piet van Mourik	Voorzitter	<i>pjvanmourik@sdrj.nl</i>	06 53357711
Frans Abraham	Secretaris	<i>info@oudbroek.nl</i>	020-4031734 06-50742624
Jaap Wortel	Penningmeester	<i>jaap.wortel01@gmail.com</i>	020-4031216
Jan Hoetmer	Bestuurslid Beschermd Dorpsgezicht	<i>sanjan65@hetnet.nl</i>	020-4031614

Medewerkers: Studio Hans Mulder, Hanneke de Wit, Aagje Bruijn, Sytze Boschma (redactie)
Linda Feltkamp (fotograaf), Speed-O-Print (drukwerk).

Correspondentieadres: Historische Vereniging Oud Broek in Waterland, Keerngouw 30,
1151 BD Broek in Waterland
E-mail: info@oudbroek.nl • <https://www.oudbroek.nl> • Rabobank: NL44RABO 0310 7021 94

Lidmaatschap: Binnen postcode 1151 € 12,50, buiten € 17,50. Aanmelden via de website.

ISSN: 2211-8675

Jaarvergadering

Beste leden van Historische Vereniging Broek in Waterland,

Het lijkt me overbodig te zeggen dat de wereld door het coronavirus nogal drastisch is veranderd. Uw leven en uiteraard ook dat van onze vereniging worden erdoor geraakt. Dat wil niet zeggen dat er niks is gebeurd. Integendeel. Onze vrijwilligers hebben er harder aan getrokken dan ooit.

De collectie groeit gestaag doordat Aagje Bruijn en Sytze Boschma niet stil zitten. Ons Magazine 'oudbroek.nl' is tijdens corona ook niet gestopt. Redactieleden Hanneke de Wit, Sytze Boschma, Aagje Bruijn, Hans Mulder en Jaap Wortel hebben de alom geroemde kwaliteit ervan zeker gehandhaafd. Uiteraard mogen we niet vergeten Jan Visser en Linda Feltkamp (foto-grafe) te bedanken voor hun inzet.

Tot slot zijn we erg blij dat Marieke van Dam onze gelederen komt versterken door onze Face-Bookpagina bij te houden.

De rondleidingen blijven logischerwijs achter. Na het afscheid van Jan Maars heeft de nieuwe coördinator, Emil Stöve, een aantal arrangementen uitgewerkt. Deze omvatten, in lijn met vorig jaar ingezet beleid, meer dan alleen de oude kern van Broek in Waterland. U hoort er te zijner tijd meer over.

Corona heeft gevolgen gehad voor de Algemene Ledenvergadering. Deze was in het voorjaar al uitgesteld, maar moest op wettelijke gronden voor 31 oktober worden gehouden. Het werd 26 oktober, niet zoals normaal in Het Broekerhuis maar 'on-line' via het computerscherm. Enkele leden meldden zich daardoor alsnog af. Dat neemt niet weg dat de agenda volledig is afgewerkt.

Twee punten vragen aandacht.

Belangrijk is altijd het beoordelen van de Financiën. Dit gebeurt door een kascommissie, bestaande uit Roel Kingma en Jan van Eck. Zij zijn van oordeel dat de stukken in orde zijn. De penningmeester verdient complimenten. De vergadering keurt de cijfers goed en verleent de penningmeester decharge voor het gevoerde beleid. Bovendien wordt de nieuwe begroting vastgesteld.

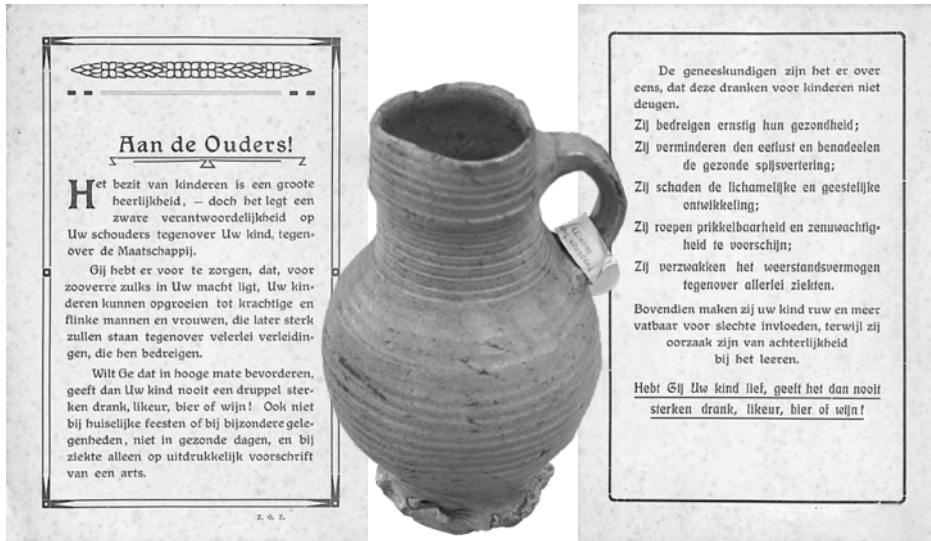
Ander punt is de naamswijziging, na een uitgebreide enquête om de naam van de vereniging wat meer eigentijds te maken. Als nieuwe naam is gekozen voor 'Historische Vereniging Broek in Waterland'. Toegegeven, het is geen spectaculaire verandering, maar hij geeft meer aan wie en wat we willen zijn. Bovendien is de naam via internet eenvoudiger traceerbaar en het begrip 'oud' dat soms in verband wordt gebracht met de leeftijd van de leden, wordt ermee omzeild. Naamsverandering heeft nogal wat praktische gevolgen waaraan in de loop van 2021 zal worden gewerkt.

Extra opsteker is de onlangs ontvangen cheque van € 463,99 van Rabobank Waterland en Omstreken. Al met al is onze vereniging - met ruim de helft van de Broeker huishoudens die lid zijn - dynamischer dan ooit. We kijken dan ook met enthousiasme vooruit naar 2021 en hopen opnieuw op de inzet van iedereen die zich betrokken voelt bij de cultuurhistorische rijkdom van Broek in Waterland.

Piet van Mourik, voorzitter.

We drinken bier, want water is smerig of brak en wijn is een luxe.

Volksdrank uit een Jacobakannetje

Bier was al bij de Sumeriërs en de oude Egyptenaren de volksdrank bij uitstek. Bij ons wordt bier in de Middeleeuwen, in kloosters en bij particulieren, alleen gebrouwen voor de drinker zelf. Eerst is er gruitbier, met kruiden, vanaf de veertiende eeuw drinken we hopbier.

We halen bier uit Hamburg en drinken flink. Omdat het lekker is? Nee, schrijft dorpsgenoot A.P. Bruigom in de 'Broeker Bijdrage' van november 1975. We feesten veel, ons voedsel is sterk gekruid en er is niets anders. Water is smerig of brak, melk drinken we nog niet en wijn is luxe.

Ook in ons land komen nu bierbrouwerijen; Amersfoort telt er in de vijftiende eeuw 350. Vooral het Haarlemse bier is geliefd. En zwaar. Drinken ervan leidt tot 'alle daege keyvingen, slaen, wonden ende ander ongeluck'. Bier wordt, al dan niet verdund, de hele dag gedronken. Er is bruidsbier, geboortebier, dood- of leedbier, pannen-, mei- en kermisbier. We drinken het uit tinnen kroezen of bekers, Jacobakannetjes of glazen 'fluyten'. Vaststaat dat vanaf de zestiende eeuw in Waterland bierstekerijen zijn gevestigd.

Bruigom kwam Jan Claesz. op het spoor, die vóór de Tachtigjarige Oorlog (1568 -1648), de zogenoemde Trubbel, 'bierschoijer ofte biersteker' is en 'inde Trubbel Jonge Jan op t'Kol/Daerna sijn Soon Dirk Janssz'. In 1619 vestigt Cornelis Lambertsz. een bierstal aan Dorpsstraat 1. Enzovoorts: er zitten al gauw veel bierstekers in ons dorp.

Herbergen komen er ook, bijvoorbeeld 'De Drie Vincke aan de westzijde belent met de Wagenweg' (nu Wagengouw) en aan het Havenrak een herberg 'daar de Bel uijthangt'. De beroemde herberg 'De Zwaan' aan de Jaagweg wordt rond de jaren zestig van de vorige eeuw afgebroken ten behoeve van de nieuwe verkeersweg. Onnodig afgebroken! aldus een verontwaardigde Bruigom.

'Eenen bierstal benoorden de kerk ende de andere op het Haafrak'

In de zeventiende eeuw was Broek in Waterland twee 'bierstallen' rijk. 'De eenen even benoorden de kerk aan het water genaamt het Dee daar eigenaar van is Jan Hillebrandsz. Nomes. Ende de andere in het midden van het dorp op het Haafrak toebehorende aan Annetje Deckers, weduwe van Jacob Cornelisz. Hals', zo meldt een document van 27 juni 1669.

Het huis waarin Hillebrandsz. Nomes woonde, tegenover de kerk aan Leeteinde 4-6, was in de jaren zestig van de vorige eeuw een 'onbewoonbaar verkaarde' bouwval. Een sloper die er wel raad mee wist, kocht het. Het gemeentebestuur zag het als obstakel voor het verkeer en vond opknappen ervan niet de moeite waard.

In de kranten verschenen verontwaardigde artikelen. Verkeersobstakel? Voor die ene melkauto en soms de kolenboer die langskwamen? Wat een onzin! Net op tijd zag Vereniging Hendrick de Keyzer, die historische panden behoedt en behoudt, door het rottend hout heen, de schoonheid van het huis. Het werd in al zijn glorie hersteld en vervolgens verhuurd.

Het huis is in fasen gebouwd; Pieter Klaasz. Noort, metselaar en biersteker, die het in 1730 voor 2.450 gulden kocht, bouwde het achterstuk (staarteind, goedjaarsend) met de kelder die als

bierstal werd gebruikt. ('s Zomers, als de deur openstaat, zie je de vrij ondiepe kelder liggen.)

Het stenen schuurtje aan de overkant van de straat hoort, met een stuk grond, bij het huis. Noort gebruikte het als kalkschuur maar het moet oorspronkelijk de bierstal zijn geweest. Bier werd per schuit aangevoerd naar het Leeteinde. Ook de schuur die midden vorige eeuw op sterven na dood was, is piekfijn gerestaureerd.

Straatnaamverklaring

Havenrak

BROEK IN WATERLAND. In de oude stukken van de gemeente Broek komt de naam **Averak** of **Afrak** voor. In de volksmond heette het ook wel **Aafrak**.

De naam doelt zowel op de straat als op het water waar zij langs loopt. Het woord rak betekent: langgerekt stuk water. Dit woord vinden we bijvoorbeeld ook terug in naam Damrak, dat in Amsterdam is gevestigd.

Of het water ook daadwerkelijk als haven voor schepen is gebruikt, is echter zeer de vraag aangezien het Havenrak voor het droogleggen van het Broekmeer in 1628 open en bloot lag voor storm en vloed

Bron: Vereniging Oud Broek (E. van Schaagen)

Café De Zwaan ademde 'een echt genoeglijke sfeer' totdat, tussen Kerst en Oud-en-Nieuw 1956, waardin Sijtje Koster werd vermoord

In mei 1951 was er nog groots feest gevierd in café 'De Zwaan' aan de Jaagweg, die langs de Broekervaart naar Monnickendam liep. Het was die maand 95 jaar geleden dat voor het eerst een lid van de familie Koster het café dreef. Nu stond daar Sijtje Koster achter de bar.

'Hoewel de aanvang op acht uur was gesteld, begonnen de bezoekers reeds om zeven uur te lopen,' meldt de krant 's anderendaags. 'Om acht uur was de toch niet kleine zaal stampvol. De heer Beets vertelde namens Sijtje hoe reeds in 1600 het café als 'De Stad Monnickendam' bestond.

In 1641 werd de naam veranderd in 'De Gulden Wagen', in 1683 in 'Het Rode Hart' en in 1774 in 'De Witte Zwaan'. In 1856 kwam het café in bezit van Cornelis Koster, daarna van diens zoon Klaas en vervolgens van Sijtje, de dochter van Klaas. Sinds haar trouwen heette ze Sijtje Visser. Volgens de heer Beets 'genoot De Zwaan een grote reputatie door de echt genoeglijke sfeer, die men slechts zelden aantreft in cafés'.

En nu, ruim vijf jaar later, eind december 1956, was Sijtje Koster dood. Niet zomaar dood: ze werd in de nacht van 27 op 28 december vermoord in haar café. Met klem, aldus de krant, 'verzoekt de Districtscommandant van de Rijkspolitie Amsterdam namens de Officier van Justitie allen die in de avond van 27 december na 17 uur in het café van Sijtje zijn geweest, zich voor het geven van inlichtingen ten spoedigste te melden'.

Helaas, de moord op Sijtje Koster is tot vandaag de dag niet opgelost.

Café de Zwaan (omstreeks 1900).

Herberg 'De Zwaan' schreeuwend duur

Deez pleisterplaats, schoon buiten 't dorp gelegen was al van ouds door een gerucht vermaard. In dien tijd (1732) was de herberg beroemd voor het lekkere vischmaal, dat men er kon krijgen. Deze medalje had echter een keerzijde; Harry Pecham, die in 1793 een toer door Holland deed, prijst het nette dorp Broek in Waterland, maar voegt er bij, dat de herbergprijzen schreeuwend waren. Voor een portie gekookte baars en drie flesschen Rijnwijn betaalde hij een guinae (f 12,60).

Bron : W. Van Engelenburg, 1926

Langs de deuren gaan met kruijentuig? Verboden!

We aten simpele kost en dronken in de zeventiende eeuw eenvoudige drank. Maar 'bij doopmalen, bruiloften en begrafenissen werd de maag op de leest gezet en werd breed uitgehaald.' Tijdens bruiloften werden zelfs 'grootte ongeregelgheden gepleegd, tegen grootte en onge-meene kosten'.

Op 1 mei 1677 kwamen Burgemeesteren en Vroedschappen met een ordonnantie, schrijft W. van Engelenburg in 'De Monnikendammer' van 9 oktober 1897. We lezen het verslag in 'Blikken in het Verleden van Waterland' van hoofdonderwijzer G. Van Zeggelaar uit 1900.

Voortaan mochten, aldus de ordonnantie, op een bruiloft niet meer dan tachtig gasten worden uitgenodigd. Met eten moest een beetje op tijd worden begonnen: niet later dan om acht uur 's avonds. Langs de deuren gaan met kruijenteug (gekruide wijn)? Verboden.

Alles uit de kast halen voor het 'opprongen en versieren' van het feesthuis? Nee! Verboden! Van tapijten en lakenen mocht geen gebruik worden gemaakt, evenmin van versierde kaarsen en kandelaars (meestal van groen en strikken voorzien). Versieringen aanbrengen aan 't beschot of de zolders was niet langer geoorloofd.

Steeds meer geld ging gewoonlijk als 'hantwatergelt' op aan foaien: dat mocht voortaan niet meer zijn dan tien gulden in totaal. Twee dagen bruiloft vieren was oké, langer feesten: nee. Je was ook in overtreding wanneer je meer dan één botmaal, pannekoeksmaal of 'hoe ook genaamd' aanrichtte.

Op alle overtredingen stonden fikse boetes, maar helaas, handhaven bleek onmogelijk. Op 9 juli 1699 meldden de Burgemeesteren in de vergadering van de Vroedschap, dat 'met de ordonnantie, op 't stuk van Trouwen en Bruiloften gemaakt, het oogmerk niet was bereikt'. Wat nu? Met meerderheid van stemmen werd besloten de geheele ordonnantie te vernietigen.

Een rattenkop knippen? Dat wilde kapper Bonten niet!

Ze had (en heeft) lang, dik, bruin krullend haar. Mooi, maar toen Wil Boschma een jaar of acht, negen was had ze er genoeg van. Zus Corrie had altijd zo'n leuke rattenkop, die ze zelf knipte; ze knipte ook vriendjes en vriendinnetjes, maar aan de haardos van haar zusje waagde Corrie zich niet. Wil, die op de boerderij aan de Eilandweg hoek Zuideinde woonde, keerde haar spaarpot om en liep naar kapper Bonten.

Johan Bonten, geboren in 1900, zat vanaf begin jaren twintig als barbier aan de Dorpsstraat. In 1929 liet hij in een advertentie weten, dat hij voortaan ook de dames graag van dienst zou zijn. Zijn huis was een van de prachtige panden die in de jaren dertig, veertig werden afgebroken voor de aanleg van de provinciale weg die ons dorp in tweeën deelt. Bonten verhuisde naar Parallelweg 1 waar nu de OBM zit.

Wil Boschma (2e van links).

"Een rattenkop?" vroeg kapper Bonten toen Wil Boschma haar wens had geuit. "Nee, zulke koppen knip ik niet." Wil bleef erbij: haar haar moest eraf. "Bonten heeft me toen het bloempotkapsel aangemeten, waar hij sterk in was," vertelt Wil. "Kort haar – ik had het voor mekaar, maar het was geen gezicht. Het is de enige keer in mijn leven geweest, dat ik kort haar heb gehad."

Links in de bus: mw. Beunder, Teunis Wiebe Poolman en mw. Wortel. Staand vanaf links: Johan Bonten, Cor Nooij, Klaas v.d. Vegte, mw. Honingh, mw. Tjemkes, mw. Nooij, mw. G. v.d. Stadt, mw. Hogedoorn, mw. Poolman, mw. Bonten. Zittend vanaf links hr. Honingh, J. Hogetoorn, J. v.d. Stadt, J. Tjemkes, J. Beunder, H. Wortel.

Behalve aan Wil Boschma vroegen we nog enige (oud-)Broekers hoe dat was, een knipbeurt bij kapper Johan Bonten. Jopie werd hij genoemd. Corrie Meyn-Groot vertelt dat veel mannen zich op zaterdagmiddag door Bonten lieten scheren. "Iedereen had zijn eigen kwast en zeep in de zaak staan. De mannen namen het laatste nieuws door en hadden er een gezellige middag."

Opvouwbaar scheermes

"Dat klopt," zegt Piet Evenboer, "en mannen die dat konden betalen, hadden er bovendien hun eigen opvouwbaar scheermes liggen." Piet, die van 1936, is, woonde vroeger aan de Broekermeerdijk 30. "Ik zat in Watergang op de lagere school," vertelt hij. "Van tijd tot tijd moest ik, zo'n beetje vanaf de lagerschoolleeftijd, op woensdagmiddag naar kapper Bonten. Best een eind lopen op mijn klompen."

Vervelend, vond Piet het. "De andere kinderen gingen een rondje varen, eieren zoeken, schaatsen - en ik moest naar de kapper. Zat je daar te wachten en kwamen er volwassenen binnen, dan gingen die voor. Tussen de kapperszaak (voorin het pand) en de woning (achterin) zat een schuifje; dat deed mevrouw Bonten soms open en dan kreeg de kapper koffie. Moest je ook weer wachten, want de kapper wilde de koffie niet koud laten worden." Maar soms had dat wachten iets leuks. "Dan zaten de volwassenen elkaar sterke verhalen te vertellen en zat je als kind met open mond te luisteren."

Piet Evenboer.

Andries Nooij (vierde vanaf links).

Rondom kortgeknipt

"Nou, je werd dus rondom kortgeknipt op een klein kuifje na en met links een scheiding. 's Morgens was je met dat kapsel lekker snel klaar. We hadden nog een knipperij in het dorp, Visser aan het Zuideinde. Dat was een oud mannetje, die nam het niet zo nauw, want och, jongenshaar....Ik ging ook weleens naar Visser."

Piet vertelt dat hij Bonten 35 cent moest betalen. "Ik kreeg van mijn moeder twee kwartjes mee en mocht van de vijftien cent die overbleven bij de Spar van Gerrit Mulder, tegenover de kapper, iets lekkers kopen. Kauwgum, een dropveter - had je op weg naar huis wat te snoepen."

Tekenaar en kinderboekenschrijver Peter Spier, die in Broek in Waterland opgroeide maar naar de VS emigreerde, schreef zijn herinneringen aan de jaren 1940-1951 op. "Iedere keer dat ik bij kapper Bonten was, keek hij op mijn hoofd en zei: Nou, nou, beter maar wassen hè?" Peter, twaalf, dertien jaar oud, durfde nooit te vragen wat daarboven rondkroop. Bedeesd antwoordde hij: "Dank u Bonten, wassen maar."

Als tiener ging Andries Nooij, nu 81 jaar, naar kapper Bonten; zijn vader kwam er ook. "Mijn vader, die directeur was van de Boerenleenbank, deed de administratie voor Bonten. Op een gegeven moment had Bonten te veel geld in zijn boekhouding, vertelt Andries. Wat nu: hoe moest hij dat verantwoorden? "Schrijf maar op, dat je je viool hebt verkocht," zo luidde het advies van Andries' vader. Andries: "Bonten had helemaal geen viool, maar dat soort dingen kon toen nog."

Andries vertelt dat de kapperszaak annex een sigarenwinkeltje had, dat werd bestierd door mevrouw Bonten. Andries: "Er waren wel jongens die geintjes uithaalden bij de kapper. Dan legden ze kuilgras in de etalage; dat ging vreselijk stinken en dan wist niemand waar de stank vandaan kwam."

Als je werd geknipt, zat je in een van de twee scheerstoelen die de zaak rijk was. En hoe zat het met de coupe? Andries: "Ik had melkboerenhondenhaar, dat werd gewoon kortgeknipt en opgeschoren. Simpel. De opvolger van Bonten, kapper Van Meel, was wat beter onderlegd in het kappersvak."

Hanneke de Wit

Gekroonde hoofden en andere vorsten

Keizers, koningen, prinsen en prinsessen - ze kwamen vanaf de achttiende eeuw maar wát graag naar Broek in Waterland. Ze bewonderden onze 'tot het uiterste gedreven zindelykheid' en werden steevast 'met de teekenen van de levendigste vreugde onthaald'. Stadhouder Willem V kwam zelfs twee keer.

De Koning van Denemarken en 'Hoogst deszelfs aanzienlyke Suite'

'Dezen morgen ten 11 uren', zo lezen we in de Opregte Groninger Courant, 'arriveerde zyne Majesteit, de Koning van Denemarken, met Hoogst deszelfs aanzienlyke Suite, van Amsterdam te Broek in Waterland, alwaar onzen Heer Hoofd Officier Blydenbergh, met voorkennis van die Vorst, zig bevond'.

Het bezoek had plaats op 4 juli 1768. 'Zyn Majesteit bezag die aangename plaats, en 't Huys van den Heer Burgermeester Voogd. Voorn. Heer Hoofd Officier Blydenbergh had het geluk die Monarch, en Suite, over Monnickendam, door de Purmer naar herwaards te conduiseeren, deze stad en Stads Gebouwen te laten bezigtigen, Hoogstdezelve aan zijn Huys te recipieeren, en vervolgens de eer van met zyn Majesteit en verdere hooge Gezelschap in deze Stads Doele te spyzen'.

'Deze namiddag, even over 4 uren, is Hoogstgemelde Vorst met deszelfs gevolg door de Purmer weder na Amsterdam vertrokken'.

Eén bezoek aan ons dorp is voor stadhouder Willem V niet genoeg. We hebben hem tweemaal te gast. Jaren later komt ook zijn zoon koning Willem I, met tsaar Alexander van Rusland, eens kijken naar onze 'tot het uiterste gedreven zindelykheid'.

Broek in Waterland blaakt van Oranjeliefde

Boven in de toren van de kerk zat, op 21 juli 1773, gemeentesecretaris Jacob Tentsz te turen in de richting van Buiksloot om te zien of stadhouder Willem V met zijn gevolg al in aantocht was. Zodra hij het gezelschap in het vizier kreeg, gaf hij het sein om de klok te luiden totdat de prins bij Broek in Waterland was gearriveerd.

Over het bezoek van Willem V in 1773 en over zijn tweede bezoek in 1788 is als 'Broeker Bijdrage' nr 23 uit 1982 een historisch verantwoord artikel van dorpsgenoot J.W. Niemeijer gewijd. 'Men blaakte hier in Broek toen niet alleen van lokaal chauvinisme, maar ook van Oranjeliefde', schrijft Niemeijer.

We zullen, zo hadden de vier burgemeesters die Broek in Waterland rijk was, besloten, de prins een klinkende ontvangst bereiden. Niemeijer vertelt dat we alles weten van de feestelijkheden dankzij een boekje dat kort na het bezoek in Purmerend verscheen en dat bewaard is gebleven.

Bij herberg De Zwaan aan de trekvaart naar Monnickendam stapte de prins uit het rijtuig en werd hij begroet door de notabelen, die hem vervolgens naar de dorpskom begeleidden. Een

bord aan een erepoort bij de brug over de trekvaart meldde aan de ene kant: 'Oranje's Vorst, zyt welkom' en aan de andere kant: 'Wandelt genoegelyk alom'.

Muffe graflucht

In de kerk gaf de stadhouder een audiëntie aan allerlei ambtsdragers. Men had daartoe in het koor een tapijt neergelegd en daarop een zetel plus enkele andere meubelen geplaatst. Merkwaardig, schrijft Niemeijer, is het in de rekeningen te lezen dat men, zeker ter verdrijving van de muffe graflucht, nagelen en alandswortel brandde.

Intussen was het etenstijd: in het Dorpshuis aan het Kerkplein stond een déjeuner klaar, waarna de wandeling werd voortgezet langs Leet- en Roomeinde. Hier en daar werd een (burgemeesters)huis bezichtigd; vervolgens liep men over de Kerkbrug via het Havenrak.

'In passant gaf zijn Doorluchtige Hoogheid aan een Voornaam Burger op desselfs Requisitie een korte visite aan een huis, alwaar hij weer enkele vertrekken beschouwde'. Niemeijer denkt dat dit de woning was op de plek waar nu het huis 'Neeltje Pater' staat. Je zou denken dat dit bezoek toch gauw drie uur heeft geduurd, maar nee, na vijf kwartier werd er een punt achter gezet.

De koets stond op de prins te wachten te midden van vele toeschouwers, die door ordebewakers met geschilderde stokken op afstand werden gehouden. Instappen - en weg was de prins, richting Monnickendam. Leuk om te weten: in Midden-Beemster werd hij verwelkomd door dominee Wolff en zijn jonge vrouw Betje (u weet wel, van Betje Wolff en Aagje Deken. Het huis van de dominee is nu museum).

Patriotten

Oranje kon gerust zijn, schrijft Niemeijer: Noord-Holland heeft eens te meer zijn aanhankelijkheid betoond. Maar lang duurt de stabiliteit niet. In andere gewesten van de Republiek der Nederlanden weerklinken, allengs vrijmoediger en radicaler, minder prinsgezinde geluiden. Een patriottische burgermilitie vormt voor de Oranje's een wezenlijke bedreiging.

De stadhoudelijke familie verplaatst haar domicilie van Den Haag naar Nijmegen. Als prinses Wilhelmina, de echtgenote van Willem V, in juni 1787 op weg is van Nijmegen naar Den Haag, wordt zij door een patriottisch legertje tegengehouden en naar een huis naast de Goejanvervellesluis (wie herinnert zich die naam niet uit de geschiedenisboekjes?) gebracht. Een belediging, maar pas op: Wilhelmina heeft een grote broer, de koning van Pruisen.

Met een leger van twintigduizend man valt de koninklijke broer Holland binnen en bezet begin oktober Amsterdam. De Oranje's worden in ere hersteld en de weg is vrij voor, in 1788, weer een bezoek van Willem V - nu met zijn gezin - aan Broek in Waterland. Dit keer trekken tweehonderd mannen het Admiraliteitsjacht waarin de Oranje's arriveren Broek binnen 'tot voor den stal by het tuinhuis van den Burgemeester Klaas Voogd Ysbrandsz.' (Boerderij Zuidwyck, hoek Eilandweg/Zuideinde).

Weer wordt er gewandeld, bezichtigd en gegeten. Bij Neeltje Pater aan het Roomeinde staan verversingen klaar (wij zouden zeggen: hapjes en drankjes). Neeltje, weduwe van Cornelis Schoon, is buitengewoon Oranjegezind en buitengewoon rijk. Neeltje Pater vergoedde alle kosten die de gemeente voor dit 'hoog bezoek' had gemaakt, liet een ereboog op het Kerkplein met 150 lampions versieren en ze had de vlag betaald, die aan

de kerktoeren wapperde. Willem V liet zich van zijn beste kant zien door in Broek 'een aanzienlijk bedrag' achter te laten voor de armen.

Visserspink

In 1789 brak in Frankrijk de revolutie uit. Begin 1795 trokken Franse troepen over de bevroren rivieren ons land binnen. Willem V sloeg in een visserspink vanaf Scheveningen op de vlucht richting Engeland. Hij zou Broek in Waterland niet terugzien, maar zijn zoon koning Willem I kwam op 3 juli 1814 samen met tsaar Alexander van Rusland wél deze kant op. In rijtuig reden de tsaar, Z.K.H. den Souverein, deszelfs Doorluchtige Familie en een zeer aanzienlijk gevolg vanaf Buiksloot naar Broek in Waterland 'teneinde'; zo meldt de 's Gravenhaagsche Courant', 'in dat - voor deszelfs tot het uiterste gedreven zindelykheid en behoudene Noord-Hollandsche Zeden - bekende dorp, het merkwaardige te bezichtigen'.

Napoleon, de keizer van Frankrijk, had in 1810 ons land geannexeerd. Je zou denken: die is niet erg welkom in Holland. Dat was hij echter wél, toen hij tussen 23 september en 31 oktober 1811 op bezoek kwam. Er was aversie tegen het Franse bewind, maar de protesten mochten geen naam hebben. Op 15 oktober ging Napoleon 's ochtends naar Broek in Waterland; keizerin Marie Louise was er 's middags ook.

Het volgend verslag komt uit de Courier van Amsterdam. (Een maire is een burgemeester.)

Napoleon en Marie Louise 'met de teekenen van de levendigste vreugde onthaald'

'Wij hebben heden ochtend het geluk gehad, Z.M. den Keizer en Koning, onzen doorluchtigen Soeverein, in ons dorp te zien. Z.M. werd ontvangen door den maire, deszelfs adjuncten en door den municipalen raad; bij zijn intogt in ons dorp stonden twaalf jonge dochters geschaard, te midden van welke Hoogst-dezelve doorging, en die den weg met bloemen bestrooiden. Na de kerk bezigtigd te hebben begaf Z.M. zich naar het huis van den maire, alwaar Hoogstdezelve de ververschingen, die hem deze aanbood, wel geliefde aan te nemen. Vervolgens deed Z.M. eene wandeling door ons dorp.

Desnamiddags hadden wij insgelijks het geluk H.M. de KEIZERIN te zien aankomen welke ons almede met hare doorluchtige tegenwoordigheid kwam vereeren. HH.MM. zijn, zoo bij derzelve komst als bij hun vertrek, met de teekenen van de levendigste vreugde onthaald, door de talloze menigte, die zich op hunnen weg bevond.'

De koningin van Württemberg mag als eerste over de draaibrug

'Heden voormiddag ten half twaalf ure', aldus een krantenbericht van 23 augustus 1841, 'werd deze plaats vereerd door een bezoek van H.M. de Koningin van Wurtemberg, benevens de prinsessen hare dochters en gevolg.

Nadat de heer burgemeester aan HH.KK.HH. het merkwaardigste der plaats had doen zien, maakten de timmerlieden, welke aan de bijna voltooide draaibrug werkzaam waren, den toe-

gang open, zo dat de vorstelijke familie daarvan het eerst heeft gebruik gemaakt. Na eenige ververschingen gebruikt te hebben, verlieten HH.KK.HH. deze plaats ten half drie ure zich begevende naar Zaandam'.

We hebben even uitgezocht wie dat was, de koningin van 'Wurtemberg' (Württemberg). Ze heette Pauline, was in 1800 geboren in Riga (Letland) en trouwde in 1820 met koning Wilhelm I van Württemberg. Ze hadden het naar verluidt goed samen totdat de koning in de jaren dertig vreemding (en bleef gaan) met hoftoneelspeelster Amalie von Stubenrauch. Pauline en Wilhelm kregen een zoon, Karel, en twee dochters, Catharina en Augusta. Dat zijn dus de meisjes die over de draaibrug in Broek in Waterland liepen. Nadat de koning in 1864 was overleden, bleek dat hij Pauline had ontferd. Ze overleed in 1873.

Württemberg was, toen koningin Pauline met Catharina en Augusta Broek in Waterland bezocht, een van ruim veertig vorstendommen die de Duitse Bond (onder ons gezegd: Duitsland) vormden. Het keizerrijk Oostenrijk en vijf koninkrijken waaronder Württemberg behoorden ertoe. De vorsten hadden binnen de Duitse Bond tamelijk veel te vertellen. Het Duitse Rijk werd formeel in 1871 opgericht.

Emma betuigt haar 'hooge tevredenheid over ons lieve dorp'

'Een ongewoon schouwspel leverde gisteren ons rustig dorpje op, van de meeste gevels wapperde de driekleur, vroolijk afstekend bij het groen der boomen, waarin de houten huizen, die ons 'home' vormen, als vogelnestjes liggen verscholen'. Dat schrijft Willem van Engelenburg in zijn verslag van 'een vereerend bezoek' in De Telegraaf van 9 juli 1901.

'Op de straat burgervrouwtjes in Zondagsgewaad en boerenvrouwen met de coquette Noordhollandsche kap; daartussen mannen, die men op een gewonen werkdag niet in het dorp pleegt te zien kuieren; allen verlangend turend naar één kant. In de tuinen voor de huizen aan de Dorpsstraat en langs het Havenrak een keur van dames, meer of minder getoiletteerd; in de kerkdeur de predikant; op de stoep van het Raadhuis eenige raadsleden; daarvóór de schoolkinderen geschaard onder de hoede hunner onderwijzers en onderwijzeressen, en bij de aanlegplaats der booten onze burgemeester met een paar politiemannen.

Rondleiding door Broek voor Koningin Emma.

Broek wachtte een vereerend bezoek. Evenals de laatsten der stadhouders en de eerste der koningen uit het Oranjehuis herhaaldelijk hunne gasten naar dit aantrekkelijk dorpje medenamen, als om uit te rusten van de beslommingen, die in het laatst der achttiende en in den aanvang der negentiende eeuw zoovele gekroonde hoofden vermoeiden, zoo zagen we gisteren de Koningin- Moeder met den Vorst van Bentheim en diens gemalin, geleid door onze

Sijtje van Wiltenburg.

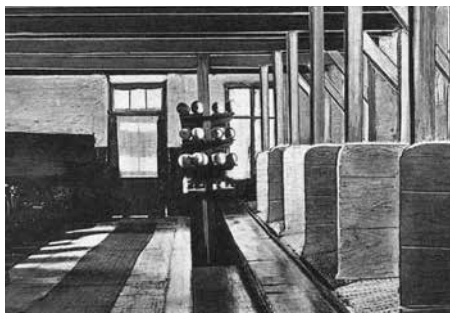
De Erven 2 en 4. Modelboerderij van de weduwe Van Wiltenburg.

burgemeester en met een gevolg, waarin we onder anderen opmerkten freule Van der Poll, freule Van Ittersum, jhr. Van Weede, jhr. De Ranitz e.a., ons dorpje binnentreden, eerbiedig en hartelijk gegroet door allen, die zich op haar weg geschaard hadden, en luidruchtig toegelucht door de schooljeugd, die er dapper op los zong'.

Netkaas lijkt op ananas

'De hooge gasten begaven zich allereerst naar de modelhoeve, bewoond door de familie Van Wiltenburg, alwaar achtereenvolgens werden bezichtigd de stal, de kazerij, waar de dochter des huizes bezig was met kaaswringen, de kamer met de kaaspersen, de zouterij, en de plaats waar de kaas gereed ligt voor verzending. Alles wat het bedrijf aanging, werd nauwkeurig gadegeslagen, en vooral de Koningin- Moeder deed belangstellende vragen, terwijl het geheele gezelschap bizonder behagen schepte in de zoogenaamde 'netkaas', die inderdaad veel op een ananas gelijkt.

Van de modelhoeve begaf men zich naar de Ned. Hervormde Kerk, waar de predikant aan Hare Majesteit werd voorgesteld en de aandacht van de hooge bezoeker vestigde op den fraaien preekstoel, een geschenk van een ingezetene, dateerende uit de eerste helft der zeventiende eeuw, het fraai besneden eikenhouten ameublement, en een glasraam vertoonende de verwoesting van de kerk

Foto zomerstal model kaasboerderij.

Kaasmaken in modelboerderij Van Wiltenburg.

door de Spanjaarden in 1573 en eenige stadia van hare opbouw, waarvoor men meer dan 100 jaren heeft nodig gehad.

De kerk verlatende, wandelde men 'de Kant' langs om verder over het Havenrak weer naar de boot terug te keeren, die de Koningin en haar gezelschap naar Amsterdam zou voeren. Herhaaldelijk betuigde de Vorstin haar hooge tevredenheid over het lieve dorp en hetgeen zij gezien had, daarbij roemende de sympathieke ontvangst, terwijl de burgemeester Haar dank bracht voor de eer, aan onze gemeente bewezen. Onder een luid hoezee van de talrijke menigte verliet de boot de aanlegplaats'.

Koning Willem III en koningin Emma.

Emma van Waldeck Pyrmont, geboren in 1858, was de tweede echtgenote van koning Willem III. Nadat de koning in 1890 was overleden, werd zij koningin-regentes. In 1898 werd haar dochter Wilhelmina koningin.

Dorpsgenote Nelly Bakker was er die dag bij; ze zat op de lagere school toen koningin-moeder Emma Broek in Waterland bezocht. 'Wij schoolkinderen stonden opgesteld voor het raadhuis,' vertelde ze. 'Allen met oranje mutsen of petten. Tante Koos Schoemaker had voor ons vijven (vier Schoemakertjes en ik) strikken gemaakt van crêpepapier met rood-wit-blauw en de kleuren van Waldeck Pyrmont. 't Was prachtig en we waren er zeer trots op.'

Koningin Wilhelmina komt 17 januari 1916 langs, nadat Waterland in de nacht van de 13de op de 14de door een watersnoodramp was getroffen. 'Verbaasd kijken de Broekers de vreemde vrouwe met haar bruin toilet en bontkraag aan....'

Vol verwachting klopt het hart der journalisten

'Op twee motorboten, de 'Telegraaf' en de 'Telefoon', stonden de persmensen tussen Buiksloot en het Tolhuis klaar', zo meldt de Goedkoop Purmerender Courant, die een verslaggever had uitgevaardigd. 'Vol verwachting klopte hun hart, want weldra zou Hare Majesteit met klein gevolg per motorboot 'Dordt', voorafgegaan door de 'Scandinavic', de Sluis uitkomen'.

'In volle vaart steeven die vier boten al snel Buiksloot tegemoet, Kadoelen, Zundert, geheel te midden der wateren. Schouw is doods en verlaten, alleen een enkele bewoner vertoeft nog op den zolder'.

'Dan nadert ons een begrafenisboot. Op het dak van de hooge motorboot staan een groep lijkdragers, in somber zwarte kleeren gehuld en gedekt door een hoogen zijden hoed. Het is

Op 22 mei 1916 brengt Koningin Wilhelmina een tweede bezoek aan Broek in Waterland i.v.m. de Watersnood.

de begrafenisboot die het lijk van den soldaat Pronk uit Purmerend vervoert. De dappere, de moedige jongeling heeft ten bate der menschheid zijn leven geofferd en wordt thans grafwaarts gevaren. Eerbiedig buigt Hare Majesteit het hoofd en wij allen met haar... Een der vele doden die de watersnood geëischt heeft’.

‘Doch inmiddels zijn we weer verder gevaren en is binnen een kwartier Broek in Waterland bereikt. Eerst wordt het Noordelijk, daarna het Zuidelijk deel bezocht. Hare Majesteit en haar gevolg stappen uit op den vuilen modderigen weg. Verbaasd kijken de Broekers op het eerste moment de vreemde vrouw met haar bruin toilet en bontkraag aan... Dan gaat er te midden der aanwezigen een stem op... Het is de Koningin. Inmiddels heeft deze haar weg vervolgd en laat ze het Broekervrouwtje Poolman haar wedervaren na den ramp eens vertellen en informeert belangstellend om ten slotte te troosten waar te troosten valt’.

Bijgeengesprokkeld door Hanneke de Wit

U kunt zelf ook uitgebreid snuffelen in www.geheugenvanbroekinwaterland.nl

Koning, doe wat aan dat drankmisbruik!

In de gemeenten Monnickendam en Broek in Waterland circuleert een verzoekschrift aan Z. M. den Koning, dat het aan het geëerbiedigd hoofd van den Staat behage, een onderzoek te doen instellen, omtrent het wenschelijke en mogelijke eener wet, waarbij de vervaardiging en verkoop van gedistilleerd (anders dan tot werktuigkundig en geneeskundig gebruik) worden verboden, dat inmiddels door Z. M. eene wetsvoordracht moge worden gedaan ten doel hebbende :

- 1e. De beperking van het aantal plaatsen waar gedistilleerd wordt verkocht ;
  - 2e. De verordening dat die plaatsen des Zondags zullen gesloten zijn en in de week alleen zullen geopend wezen van des morgens 8 tot des avonds 10 ure;
  - 3e. de verhooging van het patentregt door branders, tappers en slijters te betalen, met bepaling dat gemelde beroepen niet zullen mogen worden uitgeoefend in vereeniging met anderen.
- Bovengenoemd verzoekschrift is reeds voorzien met vele handtekeningen, zoo van aanzienlijke ingezetenen, als aan velen die behooren tot den burgerstand, terwijl de meesten dier ondertekenenaren geene leden zijn van het Nederl. Genootschap tot Afschaffing van Sterken Drank.

Bron : Utrechtse Courant, 29-5-1855

Hoog bezoek

Broek in Waterland. Heden voor den middag half elf ure had deze gemeente het genoegen met een bezoek vereerd te worden van H.H.K.K.H.H. , de Aartshertog Maximiliaan van Este en den Erfprins van Modena, vergezeld van den Wel Ed. Heer Consul Generaal van Oostenrijk, welke na het een en ander bezigtigd en bij den Heer Burgemeester eenige versprekingen gebruikt te hebben, hoogst voldaan des namiddags half drie ure van hier naar Zaandam zijn vertrokken.

Bron: Overijsselsche courant, 29-10-1839

Bezoek Prins Alexander

Broek in Waterland. 31 Julij. Onze gemeente werd aangenaam verrast door een bezoek van Z.K.H. Prins Alexander der Nederlanden, vergezeld door Hds. gouverneur den Heer Hooft, en de Heeren H. van Wessem en Jhr. Hogendorp. Na al de merkwaardigheden in het dorp bezigtigd en aan het museum van oudheden van A. Mej. Fregeres een bezoek te hebben gebracht, verliet het vorstelijk gezelschap ten ca. 11 1/2 deze gemeente.

Bron: Algemeen Handelsblad, 01-08-1867

Kroningsfeesten

Broek in Waterland. “De feesten te dezer plaatse bij gelegenheid van de troonsbestijging van H.M. Koningin Wilhelmina behooren tot het verledene. Zij vormen eene schoone bladzijde in de geschiedenis van Broek in Waterland, dank zij de goede orde, door alle feestgenooten gehandhaafd en de moeite, welke de ingezetenen zich hebben getroost om het dorp een recht feestelijk aanzien te geven, dank zij vooral de welwillende steun, welke de commissie van vele en velerlei zijde mocht ondervinden. Aan allen, die medegewerkt hebben tot het welslagen der feestelijkheden op 31 Aug. en 2 Sept. II. brengt de commissie bij dezen haren oprechten dank, met den wensch, dat de schoone oud-vaderlandsche spreuk “Eendracht maakt macht” in deze dagen zoo schitterend bewaarheid geworden, ook voortaan in alle harten moge wonen”.

Aldus luidt de proclamatie, welke onze feestcommissie zich gevrongen heeft gevoeld uit te vaardigen, welke proclamatie wordt aangevuld met de volgende dankbetuiging:

“De Burgemeester van Broek in Waterland betuigt bij dezen aan de ingezetenen dier gemeente zijne bijzondere tevredenheid over de goede orde en eensgezindheid, waarmede zij op 31 Aug. en 2 Sept. II. naar aanleiding van de troonsbestijging van H.M. Koningin Wilhelmina hebben feest gevierd. Aan de geheele burgerij daarvoor hartelijk dank”.

Uit het bovenstaande blijkt dat hier een alleraardigste toon heeft geheerscht gedurende onze beide schoone feestdagen. In de eerste plaats komt daarvan hulde toe aan de leden der Feestcommissie, die van des morgens vroeg tot des avonds laat onvermoeid voortgingen, maar dan ook aan die corporaties en bijzondere personen, die zoo van ganscher harte het hunne hadden gedaan om de commissie te verwezenlijken. Het geheele feest is één groot succes geweest. Elk onderdeel slaagde uitmuntend, terwijl het schoolfeest, dat op zichzelf een geheel vormde, eenig mag genoemd worden. Het geheele dorp was des avonds overvloedig verlicht; daardoor en ook door de flinke deelname aan de gondelvaart, bracht dit nummer van het programma een onvergetelijken indruk te weeg.

Een waardig slot voor dit avondfeest vormden de levende beelden, die met geestdrift werden toegejuicht. Doch ook bij het ringsteken en de volksspelen, die vlot van stapel liepen, was de belangstelling algemeen; de optocht van de schoolkinderen, van de deelnemers aan de ringrijderij en die van de deelnemers aan de tableaux vielen bijzonder in den smaak, terwijl de kerkelijke viering door het optreden der gemengde zangvereeniging en van het kinderkoor een eigenaardig plechtig karakter verkreeg. Wij allen kunnen met voldoening op deze feestdagen terugzien.

Bron: Nieuwe Purmerender Courant, 1898-09-08

Geboorte aankondiging

Broek in Waterland. Nauwelijks was de bode van Monnickendam met het regeeringstelegram alhier gearriveerd, meldende de geboorte eener prinses, of van den toren en andere openbare gebouwen werd de vlag geheschen en de klok een uur geluid. Des avonds maakte het fanfarecorps een rondgang door ons dorp, omstuwde door eene groote menigte. Na afloop

hiervan werd druk geprofitteerd van de gelegenheid tot dansen in de café's “Broekerhuis” en “Concordia”, dat tot ver na middernacht aanhield. Wat ons niet meeviel, is dat de particuliere woningen lang niet allen vlagden. Deelen zij niet in het groote geluk, dat ons Oranjestad is ten deel gevallen?

Bron: Goedkoope Purmerender Courant, 1909-05-05

***Historische Vereniging
Oud Broek in Waterland wenst
alle medewerkers en leden
gezellige kerstdagen en een
opbouwend en gezond 2021!***

